

NAUKI O KULTURZE FIZYCZNEJ

Wstęp

Opracowanie dotyczy następujących szkół naukowych: Dydaktyki Wychowania Fizycznego, Antropologii Funkcjonalnej, Fizjologii Wysiłku i Teorii Sportu, Rehabilitacji oraz Biomechaniki Ruchu Człowieka – Techniki Sportowej.

Twórcy bądź organizatorzy szkół naukowych wywodzili się z nauk medycznych (Andrzej Klisiecki, Kazimierz Czyżewski, Tadeusz Marciniak), humanistycznych (Jan Konopnicki) lub matematyczno-biologicznych (Adam Wanke) Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej. Stąd Czytelnik napotka te nazwiska zapewne również w ich macierzystych zespołach, w których znajdują się ich uczniowie i kontynuatorzy. Pojawienie się tych uczonych w opisie szkół naukowych AWF było naturalną konsekwencją ich pionierskiej pracy, dydaktycznej i naukowej, poczynwszy od rocznego kursu nauczycieli wychowania fizycznego (1946) po studia

trzyletnie (1947) i dalszy rozwój uczelni (samodzielność od 1950 r.). Natomiast wśród nauczycieli wychowania fizycznego od zarania pracujących w dziedzinie kultury fizycznej oraz wśród późniejszych absolwentów wychowania fizycznego znaleźli się uczniowie i naśladowcy mistrzów – ich osiągnięcia naukowe zostały przedstawione w postaci pokoleniowej szkoły naukowej.

Opisane szkoły i wymienione osoby stanowią oczywiście część potencjału i dorobku naukowego uczelni. Jak to w życiu bywa, nie każdy miał szczęście znaleźć się w otoczeniu wybitnych osobowości i twórców, jakimi niewątpliwie byli liderzy opisanych szkół.

Materiał opracowano przy współpracy: Piotra Oleśniewicza, Anny Burdukiewicz i Adama Haleczki, Marka Zatonia i Zbigniewa Nagłaka oraz Marka Woźniewskiego.

Szkoła Dydaktyki Wychowania Fizycznego

Od ponad 20 lat obserwujemy renesans dydaktyki wychowania fizycznego jako dziedziny zajmującej się kształceniem w sferze psychomotorycznej. Pierwsze próby wprowadzenia do programów nauczania przedmiotu dydaktyka wychowania fizycznego podejmowane były na przełomie lat 40. i 50. ubiegłego wieku. Jednak zrezygnowano z używania tej nazwy, gdyż kojarzyła się ona z pejoratywnym określeniem, jakim jest dydaktyzm, które odnoszono do rutyny i schematyzmu działań nauczycielskich. Po wielu latach zapomnienia dydaktyka wychowania fizycznego, „odczytana” na nowo, powróciła i zajęła należne jej miejsce w programach kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego.

Prekursorem dydaktyki wychowania we wrocławskiej Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego (obecnie AWF) był prof. Jan Konopnicki. Jego zainteresowania badawcze dotyczyły niepowodzeń szkolnych. Znaczące publikacje to *Powodzenie i niepowodzenia szkolne* oraz *Problem opóźnienia w nauce szkolnej*.

Przedmiot dydaktyka wychowania fizycznego wprowadził ponownie do treści programowych AWF prof. **Bogdan Czabański**. Pod jego kierunkiem przedmiot ten nabrał nowego blasku, rozwinęte zostało istotnie pole badawcze, opracowano określone materiały dydaktyczne oraz zreformowano cały proces kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego. Do znaczących publikacji szkoły zaliczyć należy monografię *Wybrane zagadnienia nauczania i uczenia się techniki sportowej* oraz podręczniki *Kształcenie psychomotoryczne* i *Elementy dydaktyki ogólnej* autorstwa prof. Czabańskiego. Przełomową datą był 1 września 1993, kiedy to senat uczelni

powołał Katedrę Dydaktyki Wychowania Fizycznego, a jej pierwszym kierownikiem został twórca Szkoły Dydaktyki Wychowania Fizycznego – prof. B. Czabański.

O dynamice rozwoju naukowego szkoły może świadczyć m.in. fakt przygotowania i wypromowania 23 doktorów n. o kf. Dwóch uczniów uzyskało stopień doktora hab., a jeden z nich tytuł profesora. Swoje osiągnięcia naukowe kontynuatorzy szkoły wielokrotnie prezentowali na konferencjach i sympozjach naukowych w kraju i za granicą, ale też sami byli organizatorami 13 spotkań naukowych, w tym 6 międzynarodowych. Wyniki swojej działalności naukowej szkoła prezentuje na cyklicznych konferencjach organizowanych przez swoich uczniów – międzynarodowej: „Dydaktyka wychowania fizycznego”, ogólnopolskiej: „Wychowanie fizyczne w zreformowanej szkole”, oraz Tatrzańskich Seminariach Naukowych „Edukacja Jutra”, które przez ostatnich kilka lat współorganizowali z UAM w Poznaniu. Wszystkie wymienione spotkania naukowe dokumentowane są w tematycznych recenzowanych monografiach.

Kontynuacja badań naukowych szkoły prof. Czabańskiego realizowana jest przez jego uczniów. Prof. Tadeusz Koszczyk, kierujący Katedrą Dydaktyki Wychowania Fizycznego, zajmuje się problemem badawczym optymalizacji procesu nauczania i uczenia się motorycznego (ważne publikacje *Asymetria morfologiczna i dynamiczna oraz możliwości jej kształtowania u dzieci w młodszym wieku szkolnym*, *Transfer w procesie wychowania fizycznego*, *Integracja w procesie kształcenia i wychowania fizycznego*). Natomiast prof. nadzw. dr hab. Krystyna Zatoń jest kierownikiem Katedry Pływania

i zgłębia problem badawczy dotyczący komunikacji dydaktycznej w wychowaniu fizycznym (znacząca publikacja – *Przekaz słowny na lekcjach wychowania fizycznego*).

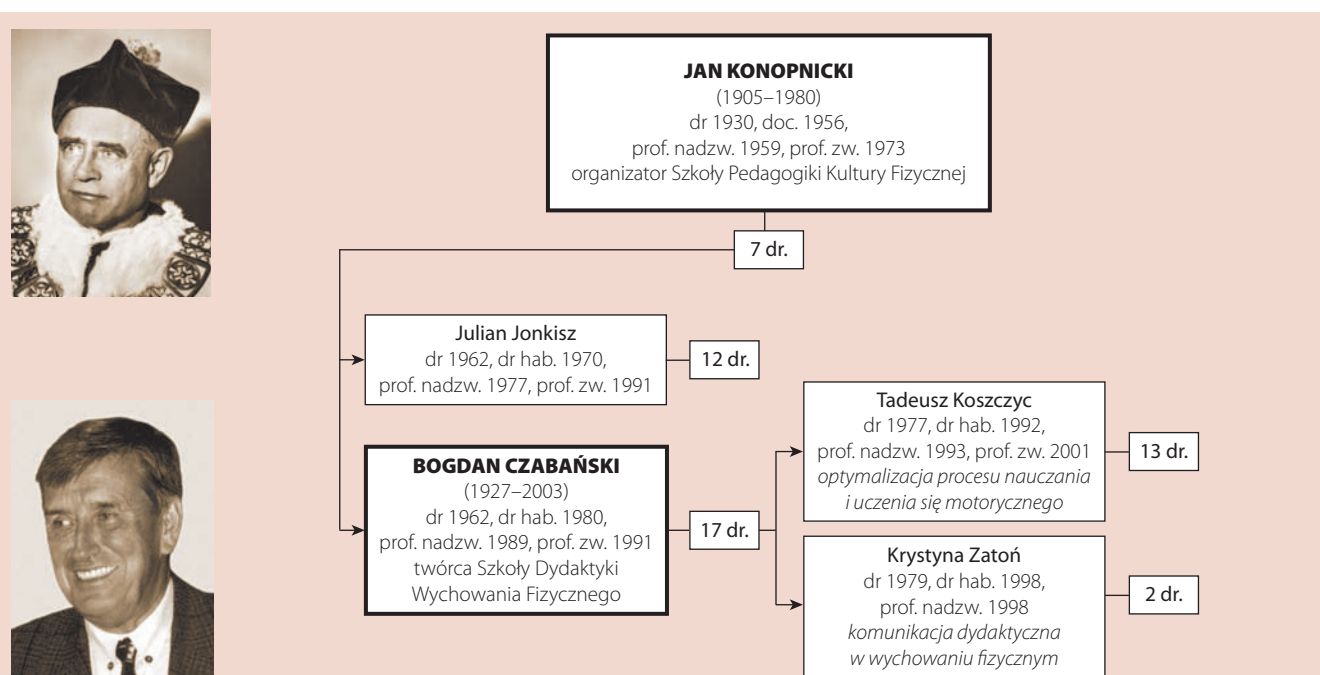
Ważnym elementem w realizacji badań naukowych szkoły jest pozyskanie grantów krajowych i międzynarodowych. Nauczyciele akademicy Katedry Dydaktyki Wychowania Fizycznego, reprezentujący szkołę, jako jedyni na uczelni byli i są realizatorami 3 międzynarodowych grantów naukowych oraz 1 grantu krajowego. Ich dorobek naukowy dotyczy głównie czterech podstawowych zagadnień. Są to: uwarunkowania morfofunkcjonalne i środowiskowe procesu uczenia się i nauczania czynności ruchowych; psychospołeczne uwarunkowania procesu uczenia się i nauczania czynności ruchowych; pedeutologiczne aspekty zawodu nauczyciela wychowania fizycznego oraz aktywność ruchowa dzieci i młodzieży specjalnej troski.

Zagadnienia te stanowią jeden z fragmentów ogólnego problemu naukowego, jakim jest optymalizacja procesu uczenia się i nauczania czynności ruchowych. Wyniki tych ba-

dań są publikowane zarówno w opracowaniach zwartych, jak i w czasopiśmie naukowych krajowych i zagranicznych.

Działalność naukowa pracowników szkoły ma określone przełożenie na unowocześnienie procesu dydaktycznego prowadzonego na uczelni. W minionej dekadzie przygotowali oni także wiele opracowań dydaktycznych, w tym podręcznik ogólnopolski dla rodziców, nauczycieli i uczniów. Te nowatorskie działania w zakresie dydaktyki wychowania fizycznego prowadzone we wrocławskiej AWF miały i mają wpływ na ogólnopolski system kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego. Równolegle bowiem z działaniami podejmowanymi na uczelni pracownicy reprezentujący szkołę brali i biorą czynny udział w kształtowaniu rzeczywistości edukacyjnej naszego kraju, uczestnicząc m.in. w Ogólnopolskich Sejmikach Szkolnej Kultury Fizycznej, Ogólnopolskich Warsztatach Metodycznych oraz w wielu innych formach kształcenia i dokształcania kadry nauczycielskiej.

Wszystkie te dokonania sprawiły, że mówi się już o Szkole Dydaktyki Wychowania Fizycznego.



Jan Konopnicki – ur. 1905 w Krakowie, zm. 1980 w Krakowie. Studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UJ, początkowo w zakresie historii, później pedagogiki. Dwuletnie uzupełniające studia pedagogiczno-psychologiczne na UJ, dr filozofii 1930, doc. mianowany 1956, prof. nadzw. 1959, prof. zw. 1973; nauczyciel gimnazjum, podinspektor szkolny w Gródku Jagiellońskim 1934, organizator polskiego ruchu oświatowego, pedagogicznego i publicystycznego na terenie Anglii i Szkocji (1942–1946), wicedyrektor Instytutu Pedagogicznego ZHP we Wrocławiu (1946–1948), wykładowca pedagogiki w Studium WF we Wrocławiu 1948, etatowy pracownik uczelni (1953–1962), prodziekan ds. wychowawczych (1954–1956), zastępca prof. 1954, kier. Katedry Teorii i Metodyki WF, rektor Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego (1956–1962), czł. Comparative Education Society in Europe w Lizbonie, pracownik Instytutu Pedagogiki UW (1962–1968), od 1968 dyr. Instytutu Pedagogiki UJ. Promotor ok. 600 magistrantów, 60 doktorów n. hum. i WF, opiekun 13 przewodów habilitacyjnych. Odniesiony licznymi nagrodami państwowymi i odznaczeniami, min. Krzyżem Kawalerskim OOP.

Bogdan Czabański – ur. 1927 w Chojnicach, zm. 2003 we Wrocławiu. Liceum Pedagogiczne w Katowicach w 1948; Wyższa Szkoła WF we

Wrocławiu (1948–1951); mgr WF 1951; dr n. o kf 1962; dr hab. 1980; prof. nadzw. 1989; prof. zw. 1991; zastępca asystenta Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu (1951–1956); kier. Zakładu Pływania (1954–1967 i 1969–1982); kier. Zakładu Teorii i Metodyki Sportów Wodnych oraz Sportów Wodnych i Zimowych (1968–1969); prodziekan (1967–1970), dziekan (1970–1971); dyrektor Instytutu Wychowania Fizycznego i Sportu (1971–1972); kier. Zespołu Naukowo-Metodycznego Instytutu Sportu w Warszawie (1978–1980); proroektor ds. nauki (1982–1984); kier. Katedry Teorii Uczenia się i Nauczania Motorycznego (1984–1987); prof. na uniwersytecie w Hamburgu (1987–1988); przewodniczący Komisji Przekształceń Programowych AWF we Wrocławiu (1991–1992); kier. Zakładu Dydaktyki i Zakładu Teorii WF w Katedrze Nauk Pedagogicznych (1991–1993); kier. Katedry Dydaktyki WF 1993–1994; twórca Szkoły Dydaktyki WF. Wypromował: 17 doktorów n. o kf, wśród wychowanków 2 doktorów hab., 1 prof. Autor ponad 100 publikacji, 14 książek, organizator 14 międzynarodowych konferencji naukowych. Twórca i fundator Nagrody w Konkursie Publikacji Naukowych z zakresu Dydaktyki Wychowania Fizycznego wręczanej corocznie od 1996. Odniesienia: Zasłużony Działacz KFiT, Złoty Krzyż Zasługi, Medal XXX-lecia, Krzyż Kawalerski OOP, Zasłużony Nauczyciel PRL.

Szkoła Antropologii Funkcjonalnej

Szkoła Antropologii Funkcjonalnej wyróżnia się odmiennym podejściem do organizmu ludzkiego, który rozpatrywany jest jako system dynamiczny, a nie statyczny. Najistotniejszymi aspektami analizy są mianowicie somatyczne uwarunkowania cech funkcjonalnych (wydolność i sprawność fizyczna). Zagadnienia adaptacji organizmu ludzkiego do zwiększonych obciążeń fizycznych badane są głównie za pomocą zaawansowanych metod matematycznych.

O kształcie szkoły zdecydowała aktywność naukowa jej twórcy, **Adama Wankego**, ucznia prof. Karola Stojanowskiego i prof. Jana Mydlarskiego, prekursorów antropologii funkcjonalnej w okresie międzywojennym. Przyjmując założenie, że podstawą teorii wychowania fizycznego powinno być poznanie ruchu jako czynnika kształtującego organizm ludzki, poszukiwali oni związków przyczynowych między szeroko rozumianymi cechami somatycznymi i funkcjonalnymi, co zaowocowało m.in. opracowaniem przez J. Mydlarskiego nowatorskiego miernika sprawności fizycznej dla młodzieży szkolnej.

Prof. Adam Wanke, założyciel Zakładu Antropologii w Studium Wychowania Fizycznego, dzięki zastosowaniu

metod matematycznych rozwinął dorobek swych nauczycieli, tworząc oryginalne procedury taksonomiczne. Opracowana przez niego metoda somatotypologiczna okazała się użytecznym narzędziem badawczym w analizie morfologicznych uwarunkowań cech funkcjonalnych i wpływu treningu sportowego na cechy budowy ciała.

Prof. Antoni Janusz wraz z kierowanym przez siebie zespołem (A. Jarosińska, E. Piesiewicz, Z. Ignasiak, E. Stefanicka, J. Miałkowska, A. Burdukiewicz) kontynuował i rozwinął problematykę antropologii funkcjonalnej. Zainicjowane przez niego badania rozwoju morfologicznego i funkcjonalnego dzieci i młodzieży miejskiej i wiejskiej (problemy badawcze resortowe, granty KBN) umożliwiły określenie zmienności sprawności fizycznej jako konsekwencji procesu somatogenezy i stanu zaawansowania w dojrzałości biologicznej. Są to zagadnienia ważne podczas selekcji kandydatów do uprawiania sportu. Ponadto opracowano nową wielocelową metodę oceny stanu zaawansowania w rozwoju morfologicznym. Inny nurt zainteresowań stanowiła problematyka wpływu warunków środowiskowych i obciążeń fizycznych na zmiany w budowie ciała sportow-



JAN MYDLARSKI
(1892–1956)
dr 1922, dr hab. 1926, prof. zw. 1945
czł. PAN 1952
twórca szkół: Antropologicznej (UWr, PAN)
i Antropologii Funkcjonalnej (AWF)

8 dr.



Adam Wanke
(1906–1971)
dr 1947, doc. 1954,
prof. nadzw. 1957
(UWr, PAN, AWF)

11 dr.

Zbigniew Skrocki
(1908–1972)
dr 1959, dr hab. 1962,
prof. nadzw. 1972
sprawność fizyczna dzieci i młodzieży
(AWF)

6 dr.

Antoni Janusz
dr 1962, doc. 1968,
dr hab. n. przyr. 1973, prof. zw. 1990
antropologia funkcjonalna
(AWF)

21 dr.

Anna Justyna Burdukiewicz
dr 1984, dr hab. 1996,
prof. nadzw. 1992
(AWF)

3 dr.

Adam Haleczko
dr 1968, doc. 1974
motoryczność człowieka
(AWF)

2 dr.

Jan Ślężyński
dr 1968, dr hab. 1983,
prof. nadzw. 1991, prof. zw. 1995
inwolucja motoryczności
człowieka
(AWF Katowice)

9 dr.

Jan Mydlarski, biogram zob. s. 418.

Adam Wanke, biogram zob. s. 418.

Antoni Janusz – ur. 1929 w Ptaszkowej (woj. małopolskie). Studiował biologię na UJ (1949–1952) i antropologię (1952–1954) na UWr, uzyskując dyplom magistra. W 1954 objął funkcję asystenta w Zakładzie Anatomii Opisowej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. W 1962 otrzymał stopień dr., doc. – 1968, dr hab. n. przyr. w zakresie antropologii – 1973, prof. zw. – 1990. Do 2002 kierował Katedrą Antropologii i Biometrii AWF we Wrocławiu. Na uczelni pełnił funkcję dziekana (1973–1976), rektora (1981–1982), prorektora ds. nauki i współpracy z zagranicą (1998–2000).

Przewodniczący Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Antropologicznego i czł. Komitetu Antropologii PAN (1969–1992), Rady Naukowej Zakładu Antropologii PAN, WTN, Polskiego Towarzystwa Biometrycznego, Polskiego Towarzystwa Naukowego Kultury Fizycznej i European Anthropological Association. Na AWF we Wrocławiu wraz z zespołem współpracowników kontynuował badania z zakresu antropologii funkcjonalnej. Wypromował 21 doktorów n. przyr. i n. o kf. Był opiekunem 2 habilitacji. Dorobek naukowy obejmuje łącznie 95 tytułów, w tym 5 książek. Odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi.

ców. W ramach tego zagadnienia zbadano zróżnicowanie morfologiczne zawodników reprezentujących różne dyscypliny sportowe oraz opracowano tzw. płaską typologię budowy ciała, stosując metodę stochastycznej korelacji wielorakiej założyciela szkoły, A. Wankego.

Problematykę somatycznych uwarunkowań cech funkcjonalnych kontynuuje zespół pod kierunkiem dr hab. A. Burdukiewicz (J. Miałkowska, J. Pietraszewska, J. Andrzejewska, M. Grabarczyk), który za pomocą metod wielocechowych bada strukturę zbioru cech morfologicznych i funkcjonalnych oraz wykazuje częściową niezależność rozwoju morfologii ciała od sfery motorycznej. Problematyka badawcza antropologii funkcjonalnej została poszerzona o analizę zmienności składu tkankowego ciała i postawy ciała, zagadnienia o podstawowym znaczeniu dla specjalistów z zakresu promocji zdrowia, sportu i wychowania fizycznego. Istotnych informacji o adaptacji morfologicznej do

wykonywanego zawodu dostarczają pomiary biometryczne przedstawicieli służb mundurowych.

Materiały pomiarowe, zebrane w ciągu 60 lat trwania Zakładu Antropologii, umożliwiają poznanie zmian międzypokoleniowych zachodzących w budowie somatycznej, składzie tkankowym ciała i poziomie rozwoju cech funkcjonalnych. Na ich podstawie stwierdzono tendencje do powiększenia smukłości ciała oraz występowanie niekorzystnych zmian, wyrażających się pogorszeniem sprawności fizycznej w populacji Dolnego Śląska. Uzupełnieniem wspomnianych przedsięwzięć naukowych są badania rozwoju fizycznego dzieci niepełnosprawnych na tle zdrowych rówieśników.

Problematyka antropologii funkcjonalnej została przedstawiona w 35 dysertacjach doktorskich oraz 4 rozprawach habilitacyjnych.

■ Szkoły: Fizjologii Wysiłku i Teorii Sportu

Prof. Andrzej Klisiecki dał początek dwóm kierunkom badawczym: fizjologii wysiłku (twórca) i teorii wychowania fizycznego i sportu (organizator). Fizjolodzy, którzy byli bezpośrednimi wychowankami profesora, pracującymi na uczelni to: Bolesław Buła (1954–1999), Edward Ziobro (pracował w latach 60. XX w.) i Zbigniew Jethon (1950–1955 oraz od 1992). Charakter uczelni skłonił zespół fizjologów do skierowania swych zainteresowań na wysiłek fizyczny, a w szczególności na wysiłek występujący w procesie treningu sportowego. Prof. B. Buła rozwinął prace nad oceną i kontrolą wydolności fizycznej. Intensyfikacja tych badań, integracja osób zajmujących się fizjologią wysiłku była wynikiem działania prof. Marka Zatonia, doktoranta prof. B. Buły. Prof. M. Zatoń prowadził badania nad kryteriami oceny obciążeń fizycznych (patrz np. *Wartość kryteriów fizjologicznych w kontroli i regulacji treningu sportowego*). Na zlecenie Polskiego Komitetu Olimpijskiego (prof. M. Zatoń jest członkiem komisji medycznej) pracownicy fizjologii prowadzą wieloletnie badania wydolnościowe i adaptacji do treningu polskich reprezentantów w pływaniu, wioślarstwie, boksie, narciarstwie biegowym i lekkiej atletyce. Wyniki tych studiów posłużyły do opracowania schematu badań wysiłkowych, które dotąd obowiązują w zorganizowanej przez niego Pracowni Badań Wysiłkowych. Warto podkreślić, że ta pracownia, dotąd jako jedyna w Polsce, posiada akredytację PN-EN ISO 9001:2001. W zespole powstały monografie: *Aktywność ruchowa w świetle badań fizjologicznych i promocji zdrowia* i *Znaczenie aktywności ruchowej dla zdrowia*. Dorobek całej szkoły wyraża się licznym gronem promowanych doktorów n. o. kf (A. Klisiecki – 3, B. Buła – 5, Z. Jethon – 15 i M. Zatoń – 20), a spośród nich jedna osoba uzyskała stanowisko docenta, ponadto uzyskano stopień naukowy doktora hab. i dwa tytuły profesorskie.

Podstawę rozwoju teorii wychowania fizycznego i sportu stanowiły oryginalne poglądy i badania prof. Andrzeja Klisieckiego, którego uznaje się za organizatora Szkoły Teorii Wychowania Fizycznego i Sportu. Na tym gruncie rozwinęły się pierwsze badania, które były początkiem Szkoły Teorii Sportu, a dr **Zbigniew Naglak** (doktorant

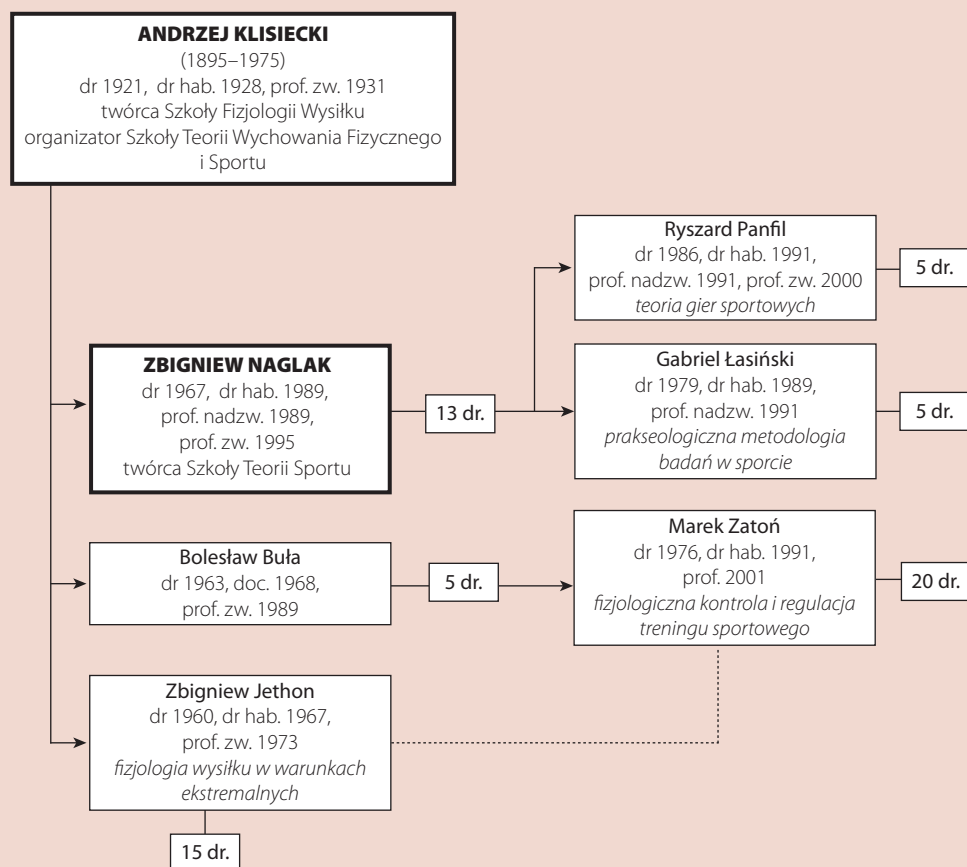
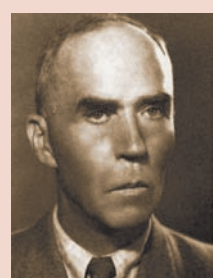
prof. Klisieckiego) stał się jej twórcą. Kierował zawsze dużym zespołem w ramach Zakładu lub Katedry Teorii Sportu lub Zespołowych Gier Sportowych. W tych jednostkach przedmiotem badań był proces treningu sportowego, wielkość, charakter i rodzaj obciążeń treningowych oraz kontrola efektów treningowych. Problemy te różnicowano pod względem dyscypliny sportowej i wieku zawodników. Dociekania naukowe prof. Z. Naglaka znalazły wyraz w jego monografii *Społeczne i metodyczne aspekty sportu klasyfikowanego* oraz weszły do literatury krajowej jako podstawowe podręczniki w kształceniu trenerów (*Trening sportowy – teoria i praktyka*, *Teoria zespołowej gry sportowej – kształcenie gracza*). Doktoranci, a szczególnie doktorzy hab., którzy tworzyli zespół teorii sportu, rozwinęli z czasem własne kierunki badawcze. Prof. dr hab. Ryszard Panfil, kontynuator głównego nurtu, skupił się w swych dociekaniach na teorii zespołowych gier sportowych. Jako kierownik Zakładu Piłki Nożnej (1991–2001), a następnie Zakładu Zarządzania w Grach Sportowych, prowadzi badania nad aspektami procesów zarządzania, kierowania i edukowania w grach sportowych. Rozwiązane są zagadnienia dotyczące uwarunkowania sprawnego zarządzania produktem klubu sportowego, obejmujące jego innowacyjną identyfikację oraz sposoby skutecznego i ekonomicznego wytwarzania i dystrybucji. Wyniki badań i studiów przedstawione są w monografii *Dyspozycje sportowców do gry zespołowej a kierowanie nimi* oraz w dwóch podręcznikach (*Zarządzanie produktem klubu sportowego*, *Zarządzanie zespołem sportowym*). Wyniki badań i studiów nad zagadnieniem determinantów efektywnego kierowania (*coaching*) przedstawiono w dwóch podręcznikach (*Kierowanie zespołem sportowym*, *Trener-selekcjoner w grach sportowych*). Inne prace zwarte to *Edukacja uzdolnionego gracza* oraz *Nauczanie gry w piłkę nożną*.

Inny habilitant – Gabriel Łasiński, jako kierownik Zakładu Teorii Treningu Sportowego (1991–2001) oraz Zakładu Komunikacji Społecznej i Mediów (2002) za swój kierunek badawczy przyjął problemy dotyczące analizy, oceny, projektowania i doskonalenia systemów treningowych. Do tych

celów wykorzystuje prakseologiczny system ocen, stosuje analizy systemowe oraz syntezy systemowe w usprawnianiu działań w sporcie. Rozwinięciem wspomnianej koncepcji było zainteresowanie się problematyką efektywnych systemów zarządzania współczesną organizacją sportową; organizacji, która przechodzi transformację od jednostki budżetowej do jednostki komercyjnej. Osiągnięciem wynikającym z tego kierunku badań jest stworzenie podstaw oryginalnej prakseologiczno-systemowej koncepcji teorii

treningu sportowego, co wyraźnie wzbogaciło tak ważny dla kultury fizycznej stan wiedzy i możliwości rozwoju teorii sportu. Badania i prace o tej tematyce znacząco wpłynęły na tworzenie się tzw. prakseologicznej (wrocławskiej) szkoły teorii sportu i teorii treningu sportowego, uznanej w kraju i za granicą.

Łącznie dorobek Szkoły Teorii Sportu wyraża się promowaniem 23 doktorów, 3 habilitacjami, 2 tytułami profesorskimi i 4 monografiami.



Andrzej Klisiecki, biogram zob. s. 508.

Zbigniew Naglak – ur. 1930 w Krotoszynie. Twórca Szkoły Teorii Sportu. Asystent – 1953; mgr – 1956; dr n. o kf – 1967; dr hab. – 1989; prof. nadzw. – 1989; prof. zw. – 1995; kier. Zakładu Specjalizacji Sportowych (1972–1975); kier. Zakładu Teorii Sportu (1975–1988); kier. Zakładu Teorii i Metodyki Zespołowych Gier Sportowych (1988–1996); kier. Zakładu Piłki Ręcznej (1996–1999); kier. Zakładu Dydaktyki Gier Sportowych (1999); kier. Katedry Teorii Sportu (1982–1993); kier. Katedry Zespołowych Gier Sportowych (1993–2002); zastępca dyr. Instytutu Sportu (1972–1975); prorektor (1976–1982); prorektor ds. nauki (1990–1993); prorektor ds. nauki i współpracy z zagranicą (1996–1999); prorektor ds. dydaktyki, spraw studenckich i sportu (1999–2002); dziekan Wydziału Wychowania Fizycznego (1995–1996); czł.

Komitetu Kultury Fizycznej PAN (1980–1983); czł. Rady Wyższego Szkolnictwa Kultury Fizycznej (1985–1988); ekspert stały Komisji Kultury Fizycznej i Turystyki – Sejm Rzeczypospolitej (1999); czł. w Zespole Opiniodawczo-Doradczym ds. Kultury Fizycznej i Sportu MEN (2000–2001); czł. Polskiego Towarzystwa Naukowego Kultury Fizycznej (od 1960); czł. Międzynarodowego Towarzystwa Naukowego Gier Sportowych (od 2001). Inspirator badań powstałych w jego zespole: prakseologicznej koncepcji badania i usprawniania treningu sportowego; badań wielopodmiotowych, działań podczas gry z piłką; pionierskiego zastosowania piłek edukacyjnych w zintegrowanym kształceniu dzieci. Wypromował 13 doktorów n. o kf; wśród wychowanków 2 dr hab., 1 prof. Autor 76 publikacji, 6 książek (do 2001). Odznaczenia: Medal KEN, Zasłużony Nauczyciel PRL, Krzyż Kawalerski OOP.

Szkoła Rehabilitacji

Początki rehabilitacji w AWF we Wrocławiu związane są z osobą prof. **Kazimierza Czyżewskiego**. Profesor, jako jeden z organizatorów wychowania fizycznego dla młodzieży studiującej, przybył do Wrocławia z grupą naukowców i lekarzy ze Lwowa, obejmując kierownictwo I Kliniki Chirurgii Ogólnej we Wrocławiu. W 1956 r. został kierownikiem Zakładu Traumatologii w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, a w 1964 r. utworzył Katedrę Kontroli Lekarskiej tejże uczelni. Wspólnie z dr. Stanisławem Pa-

liderem prowadził zajęcia i badania z zakresu traumatologii, ze szczególnym uwzględnieniem wstrząsu pourazowego oraz innych zagadnień sportowo-medycznych. Tworzył podwaliny współczesnej gimnastyki korekcyjnej i rehabilitacji, stając się organizatorem Szkoły Rehabilitacji.

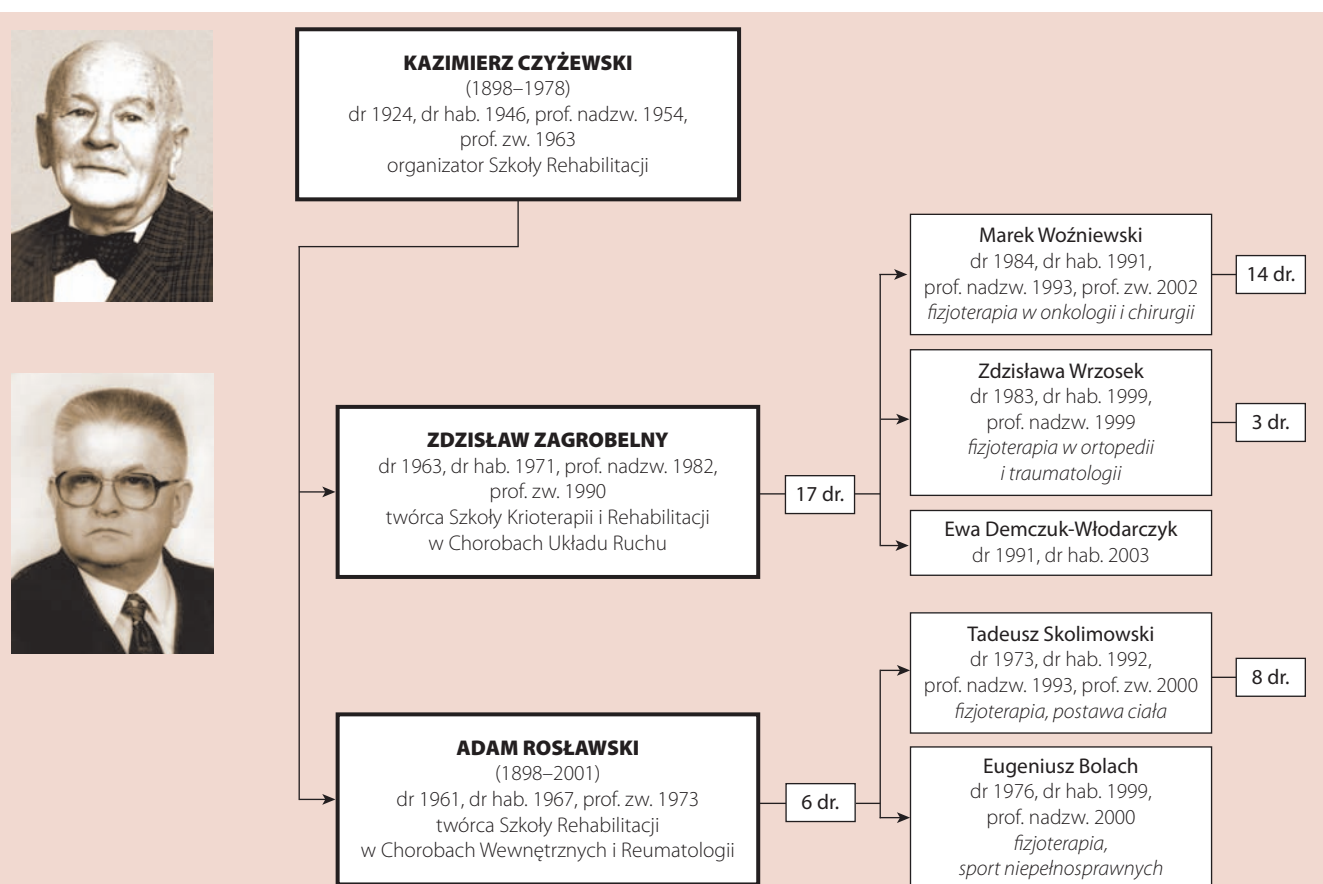
Podjęcie w 1967 r. przez prof. Adama Rosławskiego pracy w Zakładzie Usprawniania Leczniczego, w Katedrze Kontroli Lekarskiej, przyczyniło się do rozwoju badań naukowych w rehabilitacji w chorobach wewnętrznych i reumatologii.

W l. 1967–1987 prof. Adam Rosławski, twórca Szkoły Rehabilitacji w Chorobach Wewnętrznych i Reumatologii, kierował badaniami dotyczącymi kryteriów kwalifikacji, oceny i metod rehabilitacji pacjentów ze schorzeniami reumatoidalnymi, które były prezentowane m.in. w rozprawach doktorskich Hanny Burzyńskiej, Tadeusza Skolimowskiego i Eugeniusza Bolacha. Wspólnie z prof. T. Skolimowskim opracowali podstawy teoretyczne i praktyczne metod badania narządu ruchu i techniki wykonywania ćwiczeń leczniczych, opublikowane w kolejnych edycjach podręczników o zasięgu krajowym, stanowiące wademekum edukacji absolwentów fizjoterapii.

Kontynuując dzieło prof. A. Rosławskiego, prof. T. Skolimowski skupił się nad zagadnieniami biomechaniki zaburzeń postawy ciała oraz możliwościami jej oceny. Wyniki tych badań zostały opublikowane m.in. w monografii *Kształtowanie się parametrów czynnościowych narządu ruchu*

w przebiegu idiopatycznych bocznych skrzywień kręgosłupa oraz w opracowaniach jego współpracowników (np. Ewa Demczuk-Włodarczyk, *Budowa stopy w okresie rozwoju progresywnego człowieka*; Eugeniusz Bolach, *Sportowe gry zespołowe w usprawnianiu osób niewidomych i niedowidzących*).

Zatrudnienie w 1976 r. w AWF we Wrocławiu prof. Zdzisława Zagrobelnego, ucznia prof. Kazimierza Czyżewskiego i twórcy Szkoły Krioterapii i Rehabilitacji w Chorobach Układu Ruchu, pozwoliło na rozwój badań obejmujących rehabilitację w ortopedii i traumatologii oraz chirurgii i onkologii. Na początku lat 80. prof. Marek Woźniewski, uczeń prof. Zdzisława Zagrobelnego, rozpoczął badania naukowe dotyczące nowego kierunku, jakim była rehabilitacja w onkologii, a zwłaszcza metody rehabilitacji osób z wtórnym obrzękiem chłonnym kończyn, w której zastosowano po raz pierwszy w Polsce urządzenie do przerywanej kompresji



Kazimierz Czyżewski – ur. 1898 we Lwowie, zm. 1978. Organizator Szkoły Rehabilitacji. Studia rozpoczął na Wydziale Filozoficznym UJK, a zakończył na medycynie. W 1924 roku uzyskał tytuł dr. wszech nauk lekarskich i rozpoczął pracę jako chirurg w Państwowym Szpitalu Powszechnym we Lwowie. Dyr. Szpitala Powszechnego w Drohobyczu. W l. 1942–1945 był ordynatorem oddziału chirurgicznego we Lwowie. Do Wrocławia przyjechał w 1945 i podjął pracę w tutejszym szpitalu. Habilitował się w 1946, prof. nadzw. został w 1954, a prof. zw. w 1963. Działal w wielu towarzystwach naukowych, był czł. kilku towarzystw zagranicznych. Utrzymywał stałe kontakty naukowe z ośrodkami zagranicznymi, zwłaszcza w Lyonie. Od 1954 był kier. Zakładu Traumatologii Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, a w 1964 utworzył Katedrę Kontroli Lekarskiej.

Zdzisław Zagrobelny – ur. 1932 w Mikaszewiczach (ZSRR), dr med. 1963 – Wydział Lekarski AM we Wrocławiu, dr hab. n. med. 1971, prof. nadzw. 1982, prof. zw. 1990; dyscyplina naukowa – medycyna, specjalność naukowa

– rehabilitacja ruchowa, anestezjologia, chirurgia. Kier. Instytutu Rehabilitacji AWF we Wrocławiu (1995–1998), a następnie Katedry Fizjoterapii Klinicznej do 2002. Rektor AWF we Wrocławiu (1984–1990 i 1996–2002), czł. Centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych (1994–1996); założyciel Polskiego Towarzystwa Rehabilitacji (1993), Polskiego Stowarzyszenia Kriomedycznego (1985), czł. Polskiego Towarzystwa Nauk Kultury Fizycznej, TWK, PTaIiT, International Institute of Refrigeration (Paris). Czł. komitetów redakcyjnych i naukowych czasopism naukowych: „Acta Bio-Optica et Informatica Medica”, „Fizjoterapia”, „Człowiek i Ruch”. Od 1983 inicjator i twórca Szkoły Krioterapii i Rehabilitacji w Chorobach Układu Ruchu. Wypromował 17 doktorantów (15 n. o kf i 2 n. med.); wśród wychowanków było 5 doktorów hab. i 2 prof. Autor 150 publikacji, 2 książek i kilku rozdziałów w podręcznikach akademickich. Za działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną uzyskał 11 nagród ministrów różnych resortów. Odznaczenia: Krzyż Komandorski z Gwiazdą.

pneumatycznej własnej konstrukcji, które jako wzór użytkowy uzyskało ochronę Urzędu Patentowego. Ich wyniki zostały opublikowane m.in. w monografii *Wczesne i odległe wyniki kompleksowej rehabilitacji chorych z wtórnym obrzękiem chłonny kończyny górnej*. Prace te są kontynuowane pod kierunkiem prof. Marka Woźniewskiego i zostały rozszerzone o problematykę dotyczącą rehabilitacji ludzi z zaburzeniami czynności układu ruchu, układu oddechowego, zdolności wysiłkowej i sprawności fizycznej oraz postawy i równowagi ciała po leczeniu nowotworów złośliwych.

Z inicjatywy prof. Z. Zagrobelnego w 1983 r. we Wrocławiu, niemal równocześnie z pionierskimi pracami japońskimi i niemieckimi, rozpoczęto badania nad zastosowaniem kriogenicznych niskich temperatur w rehabilitacji, które dały początek Polskiej Szkole Krioterapii. W tym czasie skonstruowano i wykonano pierwsze urządzenie do miejscowego nadmuchu parami ciekłego azotu, a następnie w 1989 r. komorę kriogeniczną do krioterapii ogólnej, które zostały opatentowane. Umożliwiło to wykonanie prac badawczych dotyczących reakcji hormonalnych, metabolicznych i odpornościowych organizmu człowieka na temperatury kriogeniczne, zmian

czynności układu krążenia i oddychania pod wpływem krioterapii ogólnoustrojowej, mechanizmów przeciwbólowego i rozluźniającego działania niskich temperatur.

Kontynuacją rozpoczętych w początkach lat 80. ubiegłego wieku badań była kliniczna ocena skuteczności ogólnoustrojowej i miejscowej krioterapii w chorobach i dysfunkcjach układu ruchu (*Krioterapia miejscowa i ogólnoustrojowa*), chorobach reumatycznych, chorobach ośrodkowego układu nerwowego dzieci i dorosłych w zespole Sudecka (*Badania nad przydatnością kriorehabilitacji w leczeniu pourazowej algodystrofii Sudecka w obrębie ręki*) oraz w odnowie biologicznej w sporcie. Wśród współpracowników znajdują się takie nazwiska jak: C. Jezierski, A. Skrzek, K. Zimmer, M. Monkiewicz, M. Mraz, R. Piechura, K. Kuliczkowski, M. Woźniewski i Z. Wrzosek.

W dowód uznania za badania naukowe w zakresie zastosowania temperatur kriogenicznych w rehabilitacji Wydział Fizjoterapii AWF we Wrocławiu otrzymał wyróżnienie w konkursie im prof. W. Degi za „Ambulatoryjne leczenie pacjentów niepełnosprawnych za pomocą komory niskotemperaturowej”.

Szkoła Biomechaniki Ruchu Człowieka – Techniki Sportowej

Początki wrocławskiej biomechaniki jako przedmiotu wykładowego na studiach (w ramach anatomii) datują się na lata 50. XX w. (dr **Czesław Niżankowski**, którego asystentem był **Tadeusz Bober**). Przedmiot ten pojawiał się tylko w programach studiów wychowania fizycznego. Pierwszym, od 1961 r., kierownikiem Zakładu Biomechaniki i organizatorem tej specjalności naukowej był prof. **Tadeusz Marciniak**. W 1966 r. kierownictwo Zakładu objął dr T. Bober – od tego też czasu datują się załączki Szkoły Biomechaniki Ruchu Człowieka – Techniki Sportowej.

Ośrodek wrocławski skupiał się nad badaniami techniki sportowej, kryteriów skuteczności techniki ruchu (z wprowadzeniem i zastosowaniem metod analizy kinematograficznej), koordynacji ruchów (T. Bober był współautorem opatentowanego urządzenia do testowania zdolności koordynacyjnych, zwanego miernikiem uchybu ruchów programowanych), wreszcie mechaniki mięśni ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania energii sprężystości w ruchach człowieka (badania dynamometryczne i elektromiograficzne), co następnie zostało ukierunkowane przez dr. inż. J. Zawadzkiego (oryginalne stanowisko badawcze) na badania napędu mięśniowego w ruchach cyklicznych. Natomiast wspomniany wyżej problem koordynacji ruchów został rozwinięty i opracowany w monografii napisanej przez dr hab. Alicję Rutkowską-Kucharską i jej asystentów.

Wyrazem pozycji ośrodka wrocławskiego było powierzenie prof. T. Boberowi kierownictwa grupy tematycznej 10: „Biomechaniczne badania nad statycznym i dynamicznym potencjałem ruchowym człowieka” (1981–1990) w ramach Problemu Węzłowego 10.7. Zapoczątkowane w tym okresie przez środowisko wrocławskie ogólnopolskie Szkoły Biomechaniki (początkowo: Szkoła Biomechaniki i Nauczania Techniki Sportowej) weszły do praktyki krajowej i do 2002 r. odbyło się 19 konferencji biomechaników, w tym 9 było

organizowanych przez zespół wrocławski. Prof. T. Bober wśród swych wychowanków ma 16 doktorów, 2 doktorów hab. (i jednego *associate professor*) oraz jednego profesora. Jest też autorem monografii na temat biomechaniki chodu i biegu oraz współautorem ogólnopolskiego podręcznika *Biomechanika układu ruchu człowieka*.

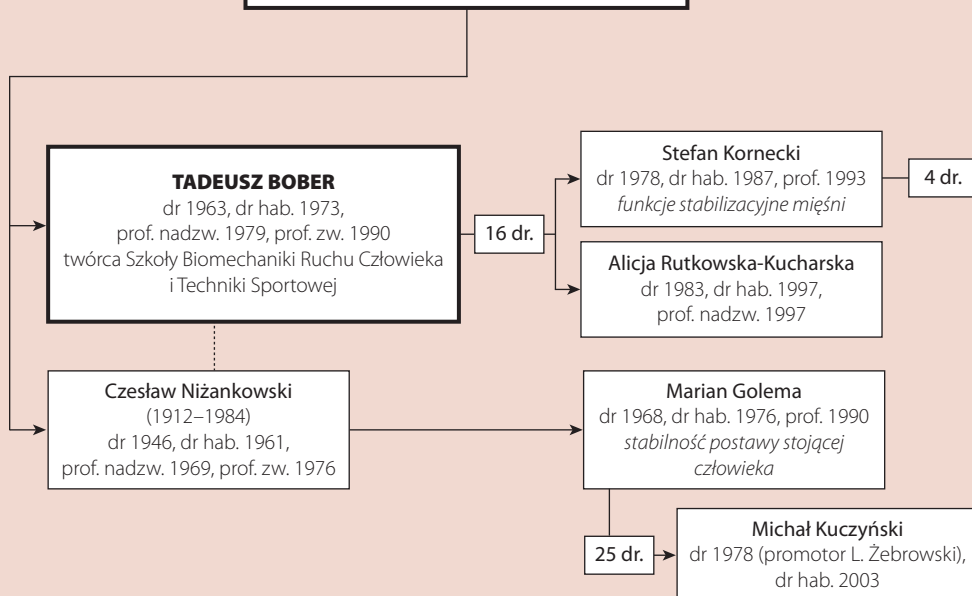
Doktorantem prof. T. Marciniaka był również Marian Golema, aczkolwiek po śmierci profesora doktorat ukończył pod kierunkiem prof. C. Niżankowskiego. Prof. M. Golema, początkowo współpracownik T. Bobera, rozwinął własny, oryginalny problem badawczy, nie mający wówczas swego odpowiednika w kraju, a mianowicie biomechaniczne aspekty stabilności człowieka, do którego inspiracją był problem równowagi w licznych czynnościach sportowych. Wydał 4 monografie, promował 25 doktorów, w tym większość dysertacji tematycznie związana była z jego głównym problemem badawczym.

Prof. Stefan Kornecki zastosował w badaniach techniki ruchu człowieka podejście zwane „odwrotnym zagadnieniem dynamiki”, a następnie rozwinął własny, oryginalny problem naukowy dotyczący roli i funkcji stabilizacyjnych mięśni w ruchach człowieka. Do tych badań również powstało oryginalne stanowisko badawcze, opatentowane przez autora. Prof. S. Kornecki wypromował 4 doktorów n. o kf i wydał bądź był redaktorem naukowym 3 monografii.

Łącznie dorobek Szkoły Biomechaniki Ruchu Człowieka – Techniki Sportowej, poczynwszy od organizatora prof. T. Marciniaka i jego współpracownika prof. C. Niżankowskiego, wyraża się promowaniem 43 doktorów, 5 habilitacjami, 3 tytułami profesorskimi, 4 patentami i 8 monografiami. Wyrazem uznania dla tego ośrodka było wielokrotne zapraszanie T. Bobera na pobyty studyjne w ośrodkach zagranicznych oraz do komitetów naukowych czasopism krajowych i zagranicznych.



TADEUSZ MARCINIAK
(1895–1965)
dr hab. 1929, prof. tytuł. 1938
organizator Szkoły Biomechaniki Ruchu Człowieka



Tadeusz Marciniak – ur. 1895 we Lwowie, zm. 1965. Absolwent Wydziału Lekarskiego UJK we Lwowie. Habilitował się w zakresie anatomii opisowej. W 1938 został prof. tytularnym. Od 1946 był kier. Katedry Anatomii Opisowej Człowieka i prof. zw. Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu i Politechniki w Wrocławiu, przekształconego następnie w AM. W l. 1961–1966 podjął się pracy w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, obejmując Zakład Biomechaniki. W l. 1962–1965 pełnił funkcję rektora Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego. Czł. ZG Polskiego Towarzystwa Naukowego, sekretarz generalny (1958–1960) i czł. założyciel WTN, czł. towarzystwa międzynarodowego Association des Anatomistes. Habilitował anatomów, późniejszych profesorów jak A. Krechowiecki, W. Łasiński, C. Niżankowski. Odznaczenia: Krzyż Walecznych (1918), Krzyż Obrony Lwowa, Krzyż Komandorski OOP. Jego imieniem nazwany jest Szpital Specjalistyczny przy ul. Traugutta we Wrocławiu.

Tadeusz Bober – ur. 1932 w Grudziądzu; dr n. o kf 1963, hab. (specjalność biomechanika) 1973, prof. zw. 1990. Dziekan Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego Gdańsk (1972–1975), rektor AWF Wrocław (1990–1993). Kier. Zakładu Biomechaniki od 1966, dyr. Instytutu Sportu AWF we Wrocławiu (1975–1980), kier. Katedry Biomechaniki (1980–2002). Staże i współpraca międzynarodowa: Penn State University 1973, The University of Iowa (1977

i 1988–1989), Tokyo University 1981, University of Western Australia 1995, Brunel University, London 1998. Towarzystwa naukowe i stanowiska z wyboru: Executive Board Member (1992–2002) w International Council of Sport Science and Physical Education (UNESCO), przewodniczący Polskiego Towarzystwa Biomechaniki (1996–2000), Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego (1982–1986), Komitet Nauk o Kulturze Fizycznej PAN (czwarta kadencja), European College of Sport Science Fellow, WTN. Nagrody naukowe: Naukowa resortowa II st., 1974, Philip Noel Baker Research Award – (ICSSPE), 1988. Komitety naukowe czasopism: „Human Movement”, „Medicina Sportiva”, „European Physical Education Review”, „Medicina Dello Sport”, „The Journal of Human Kinetics”, „Fizjoterapia Polska”. Twórca wrocławskiej Szkoły Biomechaniki Ruchu Człowieka – Techniki Sportowej. Kier. projektów badawczych: CPBP 10.7, Kultura Fizyczna, Grupa tematyczna 10, 1981–1985. Inicjator i organizator ogólnopolskich Szkół Biomechaniki (od 1981 do chwili obecnej). Wypromował 16 doktorów n. o kf., wśród wychowanków: 3 dr. hab., 1 prof. tytularny, 1 *associate professor*. Liczba publikacji – 118, książki – 2. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski OOP, Medal KEN. Laureat Nagrody Kolegium Rektorów Wyższych Uczelni Wrocławia za działalność na rzecz integracji wrocławskiego środowiska naukowego (1993).